

29.11.2017

EOAK/5794/2017

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen

**ENNALTA ILMOITTAMATON TARKASTUS: RINNEKOTI-SÄÄTIÖN
KEHITYSVAMMAISTEN KUNTOUTUSYKSIKKÖ TURVA**

Pöytäkirja ilman liitteitä

Aika: 10.10.2017 klo 12.00 – 14.00

Paikka: Rinnekoti-Säätiön kehitysvammapsykiatrinen tutkimus- ja kuntoutusyksikkö Turva
(Lakisto, Espoo)

Läsnä: Oikeusasiamiehen kansliasta:
Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen
Esittelijä Riikka Jackson

Rinnekoti-Säätiöstä:
Yksikön esimies - - -

1 TARKASTUKSEN TOIMITTAMINEN

Tarkastus tehtiin ennalta ilmoittamatta.

Tarkastuksen aluksi selvitettiin uusien erityistehtävien vaikutuksia laillisuusvalvojan tarkastustoimintaan.

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT) tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä tehtävässä oikeusasiamies tekee tarkastuksia paikkoihin, joissa pidetään vapautensa menettäneitä henkilöitä, kuten esimerkiksi erilaisiin laitoksiin, hoitopaikkoihin tai asumisyksiköihin.

Tarkastuksen toimittamiseksi oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä toimipaikan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti vapautensa menettäneiden henkilöiden ja toimipaikan henkilökunnan sekä muiden sellaisten henkilöiden kanssa, jotka voivat antaa tarkastuksen kannalta merkityksellisiä tietoja. Kansallisen valvontaelimen tehtäviä hoitaessaan oikeusasiamiehellä ja kanslian virkamiehellä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada viranomaisilta ja toimipaikkojen ylläpitäjiltä tehtävän hoitamiseksi tarpeelliset tiedot. Tarkastukselle kutsutulla asiantuntijalla on samat toimivaltuudet (Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 b §, 11 c § ja 11 g §).

YK:n vammaissopimuksen ratifioinnin myötä (10.6.2016) eduskunnan oikeusasiamiehestä on tullut osa yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityisesti huomiota muun muassa toimitilojen esteettömyyteen sekä vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja osallistumisen mahdollisuuksiin.

Oikeusasiamiehen kanslian erityisenä tarkastusteemana vuonna 2017 on tehokkaat oikeussuojakeinot. Tämän vuoksi tarkastuksella kiinnitettiin erityisesti huomiota siihen, millä tavalla asiakkaat ja heidän läheisensä voivat käyttää asiakkaille kuuluvia oikeussuojakeinoja kuten muistutusta ja kantelua sekä säännönmukaisia muutoksenhakeinoja.

Tarkastuskäynnin aluksi yksikön esimies [nimi poistettu] kertoi yksikön toiminnasta, asukkaista ja henkilökunnasta. Lisäksi keskusteltiin muun muassa rajoitustoimenpiteiden käytöstä, kirjaamiskäytännöistä, lääkehuollon toteuttamisesta ja asukkaiden osallistumismahdollisuuksista.

Pyydettiin toimittamaan oikeusasiamiehen kansliaan seuraavat asiakirjat:

- listaus kaikista tehdyistä rajoitustoimenpiteistä viimeiseltä kuudelta kuukaudelta
- 10 viimeisintä rajoituspäätöstä
- yksikön sisäiset ohjeet rajoitustoimenpiteiden käytöstä
- yksikön omavalvontasuunnitelma
- henkilökuntaluettelo
- lääkehoitosuunnitelma
- HAIPRO-ilmoitukset viimeiseltä kahdelta kuukaudelta
- esimerkki yksikön omasta palveluiden toteutumissuunnitelmasta (PATO)

Rinnekodilla oli mahdollisuus kommentoida pöytäkirjaluonnosta. Rinnekoti antoi palveluesimies [nimi poistettu] ja palvelupäällikkö [nimi poistettu] 27.11.2017 laatiman muistion.

2 YKSIKÖN TOIMINTA: HAVAINNOT JA KANNANOTOT

2.1 Yksikön toiminta ja asiakkaat

Turva on Rinnekodin kehitysvammapsykiatrinen tutkimus- ja kuntoutuspalveluja tarjoava laitoshoidon yksikkö, joka on aloittanut toimintansa nykyisissä tiloissa huhtikuussa 2017. Yksikkö tarjoaa myös tilapäisjaksoja lähinnä kotona asuville kehitysvammaisille henkilöille. Yksikkö on kahdeksanpaikkainen.

Asiakkaat ovat Etelä-Suomen alueelta noin 18-60 –vuotiaita. Suurin osa asiakkaista on nuoria aikuisia, iäkkäämpiä henkilöitä on vain muuttamia.

Tutkimus- ja kuntoutusjakso suunnitellaan jokaiselle asiakkaalle yksilöllisesti. Jakson pituus voi vaihdella muutamasta päivästä noin kolmeen kuukauteen (tutkimusjakso n. 3 vko - 6 vkoa ja tilapäishoito 1 vrk - muutama viikko). Kukaan ei asu Turva-yksikössä pysyvästi. Turva-yksikössä ei ollut asiakkaita tahdosta riippumattomassa erityishuollossa.

Kymmenkunta kehitysvammaista henkilöä käy vakituisesti eri pituisia jaksoja Turvassa. Yksikössä on noin 1-2 tutkimusasiakasta koko ajan. Yksikkö on ollut maksimissaan 65 % täyttöasteella. Lokakuussa 2017 on ollut vajaakäyttöä (noin 45%). Tarkastushetkellä yksikössä oli paikalla vain yksi asiakas, koska osa asiakkaista käy koulussa ja osa päivätoiminnassa. Viikonloppuna on yleensä paljon enemmän asiakkaita tilapäishoidossa.

Kaikilla asiakkailla on kehitysvammadiagnoosi ja kaikille on tehty erityishuolto-ohjelma. Osalla asiakkaista on autismin kirjon diagnoosi ja monilla on mielenterveys- ja käytöshäiriöitä. Kaikki Turvan asiakkaat ovat liikuntakykyisiä, eikä tilat sovellu esimerkiksi vuodepotilaille.

Yksikön esimiehen mukaan vielä on vaikea arvioida, onko tiloissa puutteita. Erittäin vakavia väkivaltatilanteita ei ole vielä ollut, joten esimerkiksi erillisen eristämistilan tarpeellisuutta on vaikea arvioida. Yksikön kodikkuuteen olisi haluttu panostaa vielä enemmän, mutta vanhassa rakennuksessa sijaitsevat tilat aiheuttavat rajoitteita. Asiakkaat saavat tuoda omia tavaroita mukanaan jaksolle. Laitos mahdollistaa myös omien vaatteiden käytön.

2.2 Henkilökunta

Henkilökuntaa yksikössä on yhteensä 13,5 henkilöä, jos kaikki asiakaspaikat ovat täynnä. Tarkastushetkellä yksikössä työskenteli kahdeksan henkilöä. Yksikön esimies ei tee itse enää hoitotyötä. Henkilökuntaan kuuluu 2,5 sairaanhoitajaa ja loput ovat lähihoitajia tai sosionomeja. Kaikki ovat vakituksessa työsuhteessa. Hoitajista kolme on naisia ja loput miehiä. Kaikilla työntekijöillä on kehitysvamma-alan tausta ja vuosien työkokemus alalta.

Oman haasteensa ja mahdollisuutensa asettaa se, että yksikön täyttöaste vaihtuu koko ajan. Työvuorot suunnitellaan asiakkaiden mukaan ja työntekijöitä sijoitetaan myös toisiin yksiköihin sijaisiksi.

Kaikilla työntekijöillä on AVEKKI-koulutus. Rinnekodilla on palvelupäällikkö, joka on itsemääräämisoikeuskysymysten asiantuntija. Hän pitää koulutuksia henkilökunnalle ja hänet saa tarvittaessa konsultaatiokäynnille yksikköön. Rinnekodilla on myös moniammatillinen IMO-työryhmä, joka on esimerkiksi ohjeistanut yksiköitä rajoitustoimenpiteiden käytöstä.

Turva-yksikössä ei ole vielä ollut työnohjausta, mutta tarvittaessa sitä järjestetään. Keväällä 2017 oli yksikön kehittämispäivä ja lokakuussa on tulossa toinen päivä. Saadun tiedon mukaan yksikön työntekijät tekevät herkästi Hai-pro-ilmoituksia. Nämä ilmoitukset koskevat yleisesti asukkaiden välisiä ongelmia ja myös työtaturmia ja muutamia lääkevirheitä.

2.3 Säännöt, yhteydenpito ja muu toiminta

Yksikössä ei ole tällä hetkellä laadittu omia sääntöjä. Rinnekoti harkitsee yksikön palveluesimiehen kanssa, olisiko suositusluonteisen (järjestys)säännön kaltainen kirjallinen menettely hyödyllinen yhtenäisten toimintamallien toteutumisessa.

Asiakkaiden ja omaisten kanssa keskustellaan kuitenkin yksikön käytännöistä ja menettelytavoista. Yksikössä on useita asiakkaita, joiden kanssa kommunikointi on vaikeaa. Joidenkin asiakkaiden kanssa on voitu tehdä henkilökohtaisia suunnitelmia tai sopimuksia, joissa sovitaan yhdessä esimerkiksi tavaroiden säilyttämisestä. Yksikön esimiehen mukaan vaikeita tilanteita syntyy esimerkiksi, jos täysi-ikäisen asiakkaan vanhemmat haluavat, että asiakkaan herkut ja karkit on pidettävä lukkojen takana. Asiakkailla on mahdollisuus käydä tupakalla ns. tupakkapaikalla. Joidenkin asiakkaiden kanssa joudutaan opettelemaan esimerkiksi puhelimen käyttöä, jos koko kuukauden saldo kuluu päivässä. Puhelinta ei ole kuitenkaan otettu keneltäkään pois. Jotkut asiakkaat ovat oma-aloitteisesti tuoneet puhelimen pois.

Turva-yksikössä ei ole jouduttu rajoittamaan yhteydenpitoa, eikä vierailuaikoja ole. Omaiset käyvät vierailuilla aika vähän. Vierailuista pyritään sopimaan yksilökohtaisesti. Omaisiin ollaan säännöllisesti viikoittain yhteydessä, ja jos asiakkaalla ei ole omaa puhelinta, niin hän saa soittaa laitoksen puhelimella.

Lämmin ruoka tulee Rinnekodin omasta kekuskeittiöstä. Aamu ja iltapalat tilataan suoraan tukkuliikkeestä. Asiakkailla on paljon erityisruokavaloita, jotka otetaan huomioon. Jos asiakkailla on rahaa, voidaan välillä tilata esimerkiksi pizzaa. Joskus myös leivotaan yhdessä.

Toiminta keskittyy yksikön luoteesta johtuen pitkälti yksikön omiin tiloihin. Lähistöllä ulkoillaan kuitenkin säännöllisesti ja esimerkiksi yksi asiakas käy ratsastamassa henkilökohtaisen avustajan kanssa. Asiakkailta on myös taksikortteja ja Rinnekodin autoilla voidaan tehdä kauppareissuja. Rinnekoti järjestää myös erilaisia liikunta- ja vapaa-ajan tapahtumia. Asiakkaiden mielipiteet ja toiveet pyritään ottamaan päiväohjelman suunnittelussa huomioon.

2.4 Itsemääräämisoikeus ja rajoitustoimenpiteiden käyttö

Yksikön esimiehen mukaan tämänhetkisellä asiakaskunnalla rajoittamistoimenpiteitä on jouduttu käyttämään melko vähän. Joillekin asiakkaille on jouduttu tekemään kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa (kehitysvammalaki) edellyttämiä päätöksiä valvotusta liikkumisesta, välttämättömän terveydenhuollon antamisesta vastustuksesta riippumatta, rajoittavien välineiden tai asusteiden käytöstä vakavissa vaaratilanteissa (hygienihaalarin ja talutusvyön käyttö). Lisäksi on ollut muutama ratkaisu kiinnipidosta väkivaltilanteissa.

Rinnekodin IMO-työryhmä on valmistellut ja laatinut 16.12.2016 johtoryhmän hyväksymät ohjeet rajoittamistoimenpiteiden käytöstä Rinnekodissa. Ohjeet on päivitetty viimeksi 13.7.2017. Rajoitustoimenpiteitä koskevat ratkaisut ja päätökset kirjataan sähköiseen Mediatrii-järjestelmään.

Rajoitustoimenpiteen kohteena olevalle asiakkaalle annetaan aina selvitys rajoitustoimenpiteen käytöstä. Kuukausittain IMO-raportit menevät kuntiin asiakkaiden omille työntekijöille ja raportit menevät kuukausittain myös omaisille. Rajoitustoimenpidepäätökset annetaan tiedoksi omaisille. Tarkastushetkellä valituksia rajoitustoimenpiteitä koskevista päätöksistä ei ollut tehty.

Rinnekodilla ei ole omaa virkasuhteista lääkäriä tai virkasuhteista sosiaalityöntekijää, joka voisi tehdä päätöksiä tietyissä kehitysvammalain edellyttämässä tilanteissa. Tarvittaessa asiakkaan sijoittavan kotikunnan viranhaltija tekee rajoittamistoimenpiteitä koskevan päätöksen. Näistä tilanteista sovitaan tapauskohtaisesti.

Kotikunnat tekevät asiakkaiden hoito- ja palvelusuunnitelmat. Rinnekodissa asiakkaille laaditaan palveluiden toteuttamissuunnitelma (PATO), joka kirjataan Mediatriin. PATO-lomakkeissa on oma sivu IMO-asioille, jossa huomioidaan kehitysvammalain 42 a §:n edellyttämät vaatimukset rajoitustoimenpiteiden käytön suunnittelulle.

Rinnekodilla on kehitysvammalain edellyttämät asiantuntijat (lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus), jotka arvioivat rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Asiakkaita sijoittavat kunnat voivat ostaa arvioitipalvelun Rinnekodilta tai vaihtoehtoisesti arviot voidaan tehdä kunnan toimesta.

Turva-yksikön ulko-ovet ovat aina lukittuina, mutta asiakashuoneiden ovet eivät ole lukossa. Yksikön yleisissä tiloissa tai asiakashuoneissa ei ole kameravalvontaa.

Saadun selvityksen mukaan yhdelle asiakkaalle on tehty kehitysvammalain 42 m §:n mukainen valvotun liikkumisen päätös. Asiakkaille, joilla ei ole valvotun liikkumisen tai poistumisen estämistä koskevaa päätöstä, ulko-ovi lähtökohtaisesti avataan, jos he haluavat päästä ulos.

Tarkastuskäynnin aikana korostettiin, että kehitysvammalain 42 m §:n mukaan valvottaessa henkilön liikkumista on erityisesti huolehdittava siitä, ettei muiden henkilöiden liikkumisvapautta rajoiteta.

Mikäli muiden henkilöiden liikkumisvapautta jostain syystä joudutaan rajoittamaan, on tästä tehtävä kehitysvammalain mukainen päätös.

Yksikössä ei ole erillistä turvahuonetta, mutta kahdessa asiakashuoneessa on magneettilukot, joten kyseisiä tiloja on mahdollista käyttää eristämiseen. Koska yksikön toiminta on aluillaan, vielä ei ole jouduttu käyttämään tilaa eristämistarkoitukseen. Tutkimusjaksolle tulevilla asiakkailta voi kuitenkin olla paljon haasteita ja käyttäytymishäiriöitä, joten yksikön esimiehen mukaan tulevaisuudessa magneettilukkojen käyttäminen voi tulla kysymykseen.

Yksikön esimiehen mukaan yksikössä on riittävästi henkilökuntaa. Ketään asiakasta ei tarvitse rajoittaa henkilökunnan puutteen takia.

2.5 Havainnot Turva-yksikön rajoittamistoimenpiteitä koskevista päätöksistä

- a) Asiakirja-aineiston mukana saaduista Rinnekodin rajoitustoimenpiteitä koskevista päätöksistä ”pätös rajoittamistoimenpiteistä” ei ilmene lainkohtaa (pykälää), johon rajoittaminen perustuu.

Hallintolain 45 §:n mukaan päätös on perusteltava. Perusteluissa on ilmoitettava, mitkä seikat ja selvitykset ovat vaikuttaneet ratkaisuun sekä mainittava sovelletut säännökset.

Hallintopäätökseen tulee kirjata toteutettavan rajoitustoimenpiteen (esimerkiksi valvottu liikkuminen) lisäksi mihin lakiin ja säännökseen päätös perustuu (kehitysvammalaki 42 m §). Päätökselle on näin ollen esitettävä sekä tosiasia-perustelut että oikeudelliset perustelut.

Rinnekodilta 27.11.2017 saadun selvityksen mukaan asiassa on ryhdytty toimenpiteisiin ja Rinnekodin IMO-asiantuntija selvittää asiakastietojärjestelmän toimittajalta, saadaanko asia korjattua teknisesti.

- b) Kaikista saaduista rajoitustoimenpiteitä koskevista päätöksistä ei ilmene selvästi, miten päätös on annettu tiedoksi asianosaiselle, lailliselle edustajalle tai omaiselle/läheiselle. Joissain päätöksissä ei ollut merkintää päätöksen tiedoksiantotavasta ja -ajankohdasta.

Rinnekodista saadun selvityksen mukaan Turva-yksikössä on tehty päätöksiä pääasiassa yhdelle asiakkaalle ja näissä lukee tiedoksiantotapa ja -ajankohta. Rinnekoti toteaa, että ainoastaan asiakkaan kotikunnan viranhaltijan päätöksen osalta Rinnekodilla ei ole tiedossa heidän tiedoksiantotapaansa päätösten osalta. Näissä tilanteissa Rinnekodissa on kirjattu, kuinka asia on annettu Rinnekodissa tiedoksi.

Viranomaisen on hallintolain 54 §:n 1 momentin mukaan viipymättä annettava tekemänsä päätös tiedoksi asianosaiselle ja muulle tiedossa olevalle, jolla on oikeus hakea siihen oikaisua tai muutosta valittamalla.

Kehitysvammalain 42 p §:n 3 momentin mukaan jos erityishuollossa olevaan henkilöön, joka ei tilansa takia kykene ymmärtämään asian merkitystä, on kohdistettu sellainen rajoitustoimenpide, johon saa 81 b §:n 1 tai 2 momentin mukaan hakea muutosta valittamalla, rajoitustoimenpidettä koskeva päätös on muutoksenhakuohjeineen annettava tiedoksi erityishuollossa olevan henkilön lailliselle edustajalle tai sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 1 momentissa tarkoitettussa tilanteessa henkilön lailliselle edustajalle taikka hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaisella tai muulla läheisellä.

Hallintolainkäyttölain 22 §:n mukaan valitus on tehtävä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Valitusaikaa laskettaessa tiedoksisaantipäivää ei oteta lukuun.

Valitusaika ei ala kulua ennen kuin päätös on annettu lain mukaisesti tiedoksi. Päätöksen viivytyksetön tiedoksianto on erityisen tärkeää myös asianosaisen oikeusturvan kannalta, jotta hän voi saattaa rajoitustoimenpiteen lainmukaisuuden tuomioistuimen tutkittavaksi. Tämän vuoksi rajoitustoimenpidepäätökseen tulee kirjata selvästi, kenelle päätös on annettu tiedoksi ja lisäksi tiedoksiantotapa sekä ajankohta.

- c) Rinnekodin rajoitustoimenpidepäätöksiin liitettyssä muutoksenhakuohjeessa (valitusosoitus) on viitattu virheellisesti muutoksenhausta hallintoasioissa annettuun lakiin, joka on kumottu vuonna 1996.

*Kehitysvammalain 81 b §:n mukaan laissa tarkoitettuihin kirjallisiin rajoitustoimenpidepäätöksiin saa hakea hallinto-oikeudelta valittamalla muutosta siten kuin **hallintolainkäyttölaissa** säädetään.*

Rinnekodilta 27.11.2017 saadun selvityksen mukaan Rinnekodin organisaation IMO- asiantuntija selvittää asiakastietojärjestelmän toimittajan kanssa, miten asia korjataan.

- d) Yksikön esimies (ei virkasuhteinen) oli tehnyt erään asiakkaan tilapäisjaksoille hygieniahaalarin käytöstä ajalla 12.6.2017–17.8.2017 yhteensä viisi erillistä päätöstä (kestoiltaan seitsemän vuorokautta). Osa näistä päätöksistä (rajoittavien välineiden ja asusteiden käyttö vakavassa vaaratilanteessa) on tehty peräkkäisiksi. Rinnekoti viittaa selvityksessään, että kysymyksessä eivät olleet peräkkäiset päätökset, vaan tilapäishoitojen aikaiset päätökset. Selvityksistä voi päätellä, että asiakkaan tilapäishoitojaksot ovat olleet kesällä 2017 ainakin lähes peräkkäisiä ja yhtäjaksoisia. Lopulta Helsingin kaupungin kehitysvammapoliklinikan virkasuhteinen ylilääkäri on tehnyt asiakkaalle 30 päivän päätöksen ajalle 22.9.2017–23.10.2017.

Kehitysvammalain 42 I §:n 4 momentin mukaan jos muun kuin sitomiseen käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen toistuvan käytön tarve on ilmeinen, voi toimintayksikön vastaava johtaja tehdä rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä kirjallisen päätöksen enintään seitsemän päivän ajaksi. Tämän jälkeen rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä tekee kirjallisen päätöksen enintään 30 päivän ajaksi virkasuhteessa oleva toimintayksikön vastaava johtaja tai, jos toimintayksikön vastaava johtaja ei ole virkasuhteessa, virkasuhteessa oleva lääkäri tai virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä.

Laki ei sinänsä mahdollista toimintayksikön vastaavan johtajan tekemien päätösten (7 päivää) jatkuvaa uusimista ja ketjuttamista tilapäishoidonkaan aikana, jos hoidon on ilmeisesti arvioitu jatkuvan kohtuullisen pitkään. Asian arviointiin vaikuttaa myös se, että käytännössä asiakkaan tilapäishoito on lokakuussa 2017 kestänyt jo yli neljä kuukautta ja hygieniahaalarin käyttö on ollut säännöllistä myös asiakkaan asuessa kotona.

Edellä todetulla tavalla kehitysvammalain mukaan seitsemän päivän jälkeen hygieniahaalarin toistuvasta käytöstä päättää 30 päivän ajaksi viranhaltija.

Rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä koskevaan päätökseen on kirjattava selkeästi, kuinka pitkän ajan rajoittava välinettä tai asustetta voidaan kerrallaan enintään käyttää ja mikseivät muut keinot ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.

- e) Päätöksistä ilmenee päätöksentekijän nimi, muttei virka-asema tai se, onko kysymyksessä Rinnekodin työntekijä vai kunnan viranhaltija.

Hallintolain 44 §:n mukaan kirjallisesta päätöksestä on käytävä selvästi ilmi päätöksen tehnyt viranomainen ja päätöksen tekemisen ajankohta.

Päätöksen tehneellä viranomaisella tarkoitetaan lainkohdassa sitä viranomaista, jonka toimivaltaan kuuluu tehdä lopullinen asiaratkaisu kysymyksessä olevassa hallintoasiassa. Päätöksessä tulee selvyuden vuoksi mainita, onko päätöksen tehnyt Rinnekodin työntekijä (toimintayksikön esimies) vai kunnan viranhaltija (virkasuhteinen lääkäri tai sosiaalityöntekijä).

Päätöksen allekirjoittaa yleensä päätöksen tehnyt henkilö. Päätöksen allekirjoittamisesta ja tiedoksiannosta on hyvä sopia palvelua järjestävän kunnan ja yksityisen palveluntuottajan välillä, jottei sekaannuksia synny, eikä asiakkaan oikeusturva kärsi.

Rinnekodilta 27.11.2017 saadun selvityksen mukaan asiakastietojärjestelmässä on avoin tekstikenttä ”pätöksen tekijä”, johon voidaan kirjata tarvittavat tiedot. Rinnekodin mukaan asiassa ilmenneet puutteet korjataan uuden ohjeistuksen avulla.

- f) Talutusvyön käytöstä oli tehty erään asiakkaan kohdalla 2.6.2017 päätös rajoittavien välineiden ja asusteiden käytöstä vakavassa vaaratilanteessa. Päätöksessä lukee, että psykologia ja lääkäriä ei ole kuultu. Rinnekoti toteaa selvityksessään, että asiantuntijoiden kuulemismenettely on ollut puutteellista päätöksen osalta.

Erään asiakkaan hygienihaalarin käytöstä 12.-18.6.2017 väliseksi ajaksi tehdyssä päätöksessä (pätöksentekijä Petra Vuorinen) ei ole mitään kirjauksia asiantuntijoiden kuulemisesta.

Rinnekodin selvityksen mukaan psykologi on tehnyt arvionsa 21.7.2017 ja lääkäri 1.8.2017, jonka jälkeen arviot ovat lähetetty asiakkaan kotikuntaan. Selvityksestä ilmenee, että nämä arviot koskevat 22.9.2017 Helsingin kaupungin kehitysvammapoliklinikan ylilääkärin tekemää 30 päivän päätöstä hygienihaalarin käytöstä.

Rinnekodin selvityksen mukaan tilapäishoitojaksoilla korostuu tarvittavien esitietojen selvittely, koska asiakkaat asuvat usein vanhempiensa luona ja kotona käytettävät menettelyt eivät ole välttämättä mahdollisia palvelun (tutkimus- tai tilapäisjakso) aikana.

Rinnekoti toteaa lopuksi, että organisaation sisäiset prosessit vaativat kehittämistä lakisääteisten menettelyjen varmistamiseksi niin asiantuntija-arvioiden, kuin kirjaamisenkin kannalta.

Kehitysvammalain 42 I §:n 3 momentin mukaan muun kuin sitomiseen käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä kirjallista päätöstä tehtäessä on pyydetävä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden (lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus) arviot rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä.

Jos muun kuin sitomiseen käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen toistuvan käytön tarve on ilmeinen, on asiantuntijoiden lisäksi säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä.

Laki ei salli asiantuntijoiden kuulemisen ja arvioiden tekemisen suhteen poikkeuksia. Joistain päätöksistä ei ilmene selvästi, onko asiantuntijoita tosiasiasa kuultu ja jos on, niin millä tavoin. Saaduissa rajoitustoimenpiteitä koskevissa Turva-yksikön päätöksissä on vakavia puutteita kirjauksissa, jotka liittyvät asiantuntijoiden kuulemismenettelyyn ja kirjauksiin.

Yleisenä havaintona nousee esiin, että yksityisen palveluntuottajan käyttäessä asiakkaaseen kehitysvammalain mukaisia rajoitustoimenpiteitä, vaikeaksi ongelmaksi saattaa muodostua ainakin:

- Toimivalta- ja sopimuskysymykset kunnan ja yksityisen palveluntuottajan välillä esimerkiksi päätöksenteon suhteen. Jos yksityisellä palveluntuottajalla ei ole virkasuhteista henkilökuntaa/päätöksentekijää, osapuolten yhteiset pelisäännöt tulisivat olla aukottomat ja selvät, jotta viivästyksiä ja muita asiakkaan kannalta haitallisia menettelyvirheitä päätöksenteossa ei pääsisi syntymään.*
- Edellä mainituissa tilanteissa myös asiakkaan oikeusturva voi vaarantua, jos kunnalla ja yksityisellä palveluntuottajalla on erilaiset toimintatavat päätösten tekemisen ja tiedoksi antamisen suhteen.*
- Rajoitustoimenpiteiden käyttöön liittyvien asiantuntija-arvioiden tekemiseen saattaa myös liittyä viivytyksiä aiheuttavia epäselvyyksiä, jos kunnan ja yksityisen palveluntuottajan välillä ei ole selvää, mikä menettely kuuluu kunkin tahon vastuulle.*

2.6

Asumistilat ja esteettömyys

Rinnekodin poliklinikan ja Turva-yksikön läheisyydessä oli liikuntarajoitteisille varattu pysäköintipaikka.

Kiinnitettiin huomiota siihen, että sisäänpääsulle johtava luiska oli liian jyrkkä, eikä sitä pitkin päässyt omatoimisesti ylös manuaalipyörätuolilla.

Tarkastetut tilat sekä niiden kalusteet olivat kunnossa, koska yksikkö oli vasta remontoitu ja aloittanut toimintansa vuonna 2017. Yhden hengen asiakashuoneet olivat siistejä ja asukkailla on lähtökohtaisesti mahdollisuus tuoda huoneeseen omia tavaroita.

Tarkastetut tilat olivat lähtökohtaisesti esteettömiä liikkumisen näkökulmasta. Yksikön asiakkaana on ollut rollaattoria käyttävä henkilö. Esimerkiksi sähköpyörätuolin käyttäjälle tilat ja ovien avaamiset saattavat kuitenkin olla hankalia.

3 TOIMENPITEET

Tarkastuksen havainnot esiteltiin oikeusasiamies Petri Jääskeläiselle.

Oikeusasiamies kiinnitti huomiota edellä kohdassa 2.4 todettuun, että yhden henkilön rajoittaminen, esimerkiksi laitosoiloissa, ei saa johtaa muiden asiakkaiden perusteettomaan rajoittamiseen (esimerkiksi valvotun liikkumisen kohdalla).

Erityistä huomiota oikeusasiamies kiinnitti kohdassa 2.5 rajoitustoimenpiteiden käytöstä, päätöstä koskevasta kirjaamisesta ja asiantuntija-arvioiden laatimisesta sanottuun.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään edellä ilmenevässä tarkoituksessa Rinnekoti-Säätiölle.

Tästä pöytäkirjasta lähetetään jäljennös tiedoksi myös Etelä-Suomen aluehallintovirastolle.

Pöytäkirjan vakuudeksi

Juha-Pekka Kontinen
vanhempi oikeusasiamiehensihteeri